

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

“MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR SAQLASHDA “YASHIL IQTISODIYOT”, “YASHIL MOLIYA”, “YASHIL BUXGALTERIYA” VA ILG‘OR MUHANDISLIK MAKTABLARINI ILMIY-AMALIY INTEGRATSIYALASHTIRISH DOLZARBLIGI”

Maqola va tezislar to‘plami

2025-YIL
30-MAY

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 122 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 11-martda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Omborxonada wms tizimidan foydalanishni afzalliklari.....	16
G'ofurov Shoxjaxon Abdumajit o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Интеграция проектного офиса в корпоративную структуру строительной компании, работающей по ерс-контрактам.....	21
Махмудов Сардор Козим угли	
Investition muhit va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili	24
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyati to'g'risidagi itimoiy-iqtisodiy qarashlar tahlili	27
Abduvohidov Behzod XXX	
Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishning asosiy yo'nalishlari.....	30
Jo'rayev Eldor Berdibekovich	
O'zbekistonda davlat budjetini kupaytirishda soliqlarni ahamiyati.....	34
Karimova Gulbahor Normurodovna	
Dunyo oziq-ovqat bozorining dinamik rivojlanishidagi o'zgarishlar, qiyinchiliklar va ularning yechimlari	36
Tolipova Baxtigul Farxodovna	
Исследование тепловых и диффузионных процессов при азотировании зубчатых колес в вакуумной среде	39
Жасурбек Юлдашбоевич Холмирзаев	
Axborot tizimlaridan foydalangan holda tashkilotni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilishni takomillashtirish	49
Xujamova Shahrizoda Otabek Qizi	
Sanoat sektorida dekarbonizatsiya va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish strategiyalari	52
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Sanoat rivojlanishini ekonometrik modellash (Surxondaryo viloyati misolida)	56
Xalmuratov Zakirjan Mekkamovich	
"Yashil iqtisodiyot" – barqaror taraqqiyot omili.....	58
Lapasova Kamola Farhod qizi	
Umumta'lim maktablarida informatika fanini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	60
Raxmonov Baxtiyor Azzamovich	
"Makroiqtisodiy masalalarni yechishda matematik modellarning ahamiyati"	63
Abdiraimov Abbas Xolmurod O'g'li	
Moda marketingida iste'molchilarning ichki ehtiyojlari va xulq-atvoriga asoslangan yondashuvlar	67
Tuxtaeva Oydinoy Normamatovna	
O'zbekiston Respublikasida standartlashtirish siyosatida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik tahlili	72
Raximov Ilyos Muydinovich	
Tijorat banklarida omonatlarni jalb qilishda mijoz sodiqligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar	75
Raximov Shoxrux Furqatovich	
Raqamli bank xizmatlarida sun'iy intellektdan foydalanishning istiqbollari va xavfsizlik masalalari	78
Erdonayev Aliqul Xalimovich	
Ta'minot zanjirini optimallashtirish yo'llari.....	82
Matkarimova Umida Alisher qizi, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
The role of global value chains in international trade competition.....	85
Rakhmonova Dildora Ergash Qizi	
Электронная коммерция в узбекистане: государственные стратегии, технологический прогресс и барьеры развития.....	88
Махаммадалиева Муслимахон Шерали Кизи	

Modernization of the social protection system through digital technologies and innovative approaches.....	90
Abduzoirov Mukhiddin Umidjon ugli, Qudratov Inomjon Nemat ugli	
Tabiiy va sun'iy tolalar asosida qayta ishlangan mahsulotlarning texnologik sifati va iqtisodiy samaradorligi.....	93
Raximov Furqat Jalalovich	
Maishiy kimyo tovarlari B2B bozori uchun barqaror va yashil taqsimot modellarini ishlab chiqish	97
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi	
Chakana savdo va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish	102
Po'latova Sug'diyona Iskandar qizi, Abdullayev Firdavs Sanjar o'g'li, Ravshanova Muxtarama	
Zamonaviy shahar massivlarida xizmat ko'rsatish va boshqarishda "Aqlli shahar" konsepsiyasi	105
Ismailov Najmiddin Ilxamovich	
Germaniyaning ta'minot zanjirlarini boshqarish tajribasidan foydalanishni afzalliklari.....	108
Nuriddinov G'ulomiddin Ziyovuddin o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Ta'minot zanjirida CPFR texnologiyasi foydalanishni afzalliklari.....	111
Komilov Muhammad Yusuf Sardorbek o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Ta'minot zanjirlarini qo'llashda jahon tajribasi.....	115
Karimov Amirxon Anvarovich, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Sug'urtada investisiya faoliyatini tashkil etishni huquqiy asoslari	118
Suyunov Isomiddin Tilovkobilovich	

SUG'URTADA INVESTISIYA FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNI HUQUQIY ASOSLARI

Suyunov Isomiddin Tilovkobilovich

Marifat gazetasi taxririya Bosh xisobchisi

E-mail: isomiddinsuonov1@gmail.com

Orcid kodi:0009-0006-2459-3754

Annotatsiya: Ushbu tezisda O'zbekiston sug'urta bozori doirasida investitsiya faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslari hamda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashdagi roliga e'tibor qaratilgan. Xususan, "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonun, Moliya vazirligi buyruqlari asosida qabul qilingan nizomlar hamda prudensial normativlar asosida sug'urta zaxiralari va ularning investitsiyaviy yo'naltirilishi tartibi yoritilgan. Tezisda ajratilgan aktivlar, ularning tarkibi va ularni boshqarish prinsiplari, shuningdek, to'lov qobiliyatini saqlash uchun zarur mexanizmlar chuqur tahlil etilgan. O'zbekistonda sug'urta kompaniyalari investitsiya faoliyatini yuritishda qaysi qonuniy va metodologik asoslarga tayanishi zarurligi asoslangan holda bayon etiladi.

Kalit so'zlar: sug'urta bozori, investitsiya faoliyati, sug'urta zaxiralari, ajratilgan aktivlar, prudensial normativlar, to'lov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik, qonunchilik asoslari, iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy nazorat.

Abstract: This thesis focuses on the legal foundations of organizing investment activity within the insurance market of Uzbekistan, as well as the role of insurance companies in ensuring financial stability. In particular, it highlights the procedures for forming insurance reserves and directing them toward investments, based on the Law "On Insurance Activity," regulations adopted through orders of the Ministry of Finance, and prudential standards. The thesis provides an in-depth analysis of segregated assets, their composition, management principles, and the necessary mechanisms for maintaining solvency. It also substantiates which legal and methodological frameworks insurance companies in Uzbekistan should rely on when conducting investment activities.

Key words: insurance market, investment activity, insurance reserves, segregated assets, prudential standards, solvency, financial stability, legal framework, economic security, financial control.

Аннотация: В данном тезисе внимание уделено правовым основам организации инвестиционной деятельности в рамках страхового рынка Узбекистана, а также роли страховых компаний в обеспечении финансовой устойчивости. В частности, раскрыты порядок формирования страховых резервов и направления их инвестирования на основе Закона «О страховой деятельности», приказов Министерства финансов, а также утверждённых положений и пруденциальных нормативов. В тезисе подробно проанализированы выделенные активы, их структура и принципы управления, а также механизмы, необходимые для поддержания платёжеспособности. Обосновано, на какие законодательные и методологические основы должны опираться страховые компании Узбекистана при осуществлении инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: страховой рынок, инвестиционная деятельность, страховые резервы, выделенные активы, пруденциальные нормативы, платёжеспособность, финансовая устойчивость, законодательные основы, экономическая безопасность, финансовый контроль.

Sug'urta sohasi iqtisodiyotni rivojlanishiga ijobiy hissa qo'shuvchi faoliyat hisoblanib, ushbu faoliyatning mamlakat yalpi ichki mahsulotining o'sishiga qanchalik ta'siri mavjudligi ushbu mamlakatdagi sug'urta xizmatlarining o'rnini anglatadi. Sug'urta faoliyatining takomillashuviga sabab bo'luvchi omillardan biri bu investitsiya faoliyatining samarasi hisoblanadi. Sug'urta bozori ishtirokchilari tomonidan sug'urta zaxiralarini yo'naltiruvchi ob'yektlarning ko'pligi va ularga nisbatan investitsiya oqimlari hajmining belgilanganligi sug'urtada investitsiya ko'rsatkichlariga ta'sir etadi.

Sug'urta kompaniyalari sug'urta xizmatlarini tashkil etishi oqibatida, sug'urta shartnomalari orqali sug'urtalanuvchilardan kelib tushgan sug'urta mukofatlari ma'lum muddatga sug'urta kompaniyalarida yig'ilib, yirik sug'urta fondlari shakllanadi. Ushbu sug'urta fondlaridan samarali foydalanish sug'urta kompaniyalariga qo'shimcha daromad olib keladi. Rivojlangan davlatlar sug'urta bozori professional ishtirokchilari, ya'ni hayot sug'urta tarmog'idagi sug'urta kompaniyalari asosiy daromadlarini investitsiya faoliyatidan oladilar. Sug'urta kompaniyalari investitsiya faoliyatini amalga oshirishda ular uchun huquqiy asos – sug'urta sohasiga oid qonun va qonun osti hujjatlari hisoblanadi.[1]

Sug'urta kompaniyasining investitsiya siyosati diversifikatsiya, qaytishlik, foydalilik va likvidlik shartlariga javob berishi talab etiladi.[2] Sug'urta kompaniyasi investitsion faoliyatni amalga oshirish bilan bir tomondan investitsion risklar bo'yicha javobgarlikni o'z zimmasiga olsa, ikkinchi tomondan sug'urta majburiyatlari bilan bog'liq risklar bo'yicha javobgarlikni zimmasiga oladi. Ana shu xususiyati bilan sug'urta kompaniyasi boshqa soha kompaniyalaridan farq qiladi. Sug'urta kompaniyasining investitsion faoliyati uning sug'urta faoliyati oldidagi javobgarligi bilan o'ziga xos hisoblanadi. Chunki u sug'urta faoliyatidagi mablag'larni investitsiya mablag'lari sifatida ishlatadi. Shuning uchun sug'urta kompaniyasining investitsiya yo'nalishidagi mablag'lari istalgan vaqtda qaytarish imkoniyatiga ega bo'lishi muhim shartlardan hisoblanadi.

O'zbekistonda sug'urta tashkilotlari uchun investitsiya faoliyatini yuritishda dastlabki huquqiy asos, O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuni hisoblanib, ushbu qonunning 48-moddasi "Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) tomonidan prudensial normativlarga rioya etilishi" deb nomlanib, ushbu moddada sug'urta (qayta sug'urta) tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash hamda sug'urta xizmatlari iste'molchilarining qonuniy manfaatlarini himoya qilish maqsadida sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) belgilangan prudensial normativlarga rioya etishi shartligi va ushbu normativlarni hisoblab chiqarish tartibi hamda yo'l qo'yiladigan qiymatlari vakolatli davlat organi tomonidan belgilanishi nazarda tutilgan.

Sug'urta tashkilotlari tomonidan olib boriladigan sug'urta faoliyati bo'yicha sug'urtalanuvchilardan kelib tushgan sug'urta mukofotlari hisobidan yig'ilgan sug'urta zaxiralarini samarali boshqarish va foydalanish bo'yicha huquqiy asosi yaratilgan bo'lib, sug'urta kompaniyalari sug'urta zaxiralarini shakllantirish va joylashtirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2008 yil 20 noyabrdagi 107-son buyrug'i bilan "Sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralari to'g'risida"gi Nizom tasdiqlangan, ushbu Nizom O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonunga muvofiq sug'urtalovchilar tomonidan sug'urta zaxiralarini hisoblash uslubi hamda shakllantirish va joylashtirish tartibi talablarini belgilaydi. Ushbu Nizom orqali O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq sug'urtalovchilar tomonidan sug'urta zaxiralarini hisoblash uslubi hamda shakllantirish va joylashtirish tartibiga talablar belgilanadi.

"Sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralari to'g'risida"gi Nizom davlat ijtimoiy sug'urta tashkilotlariga nisbatan qo'llanilmaydi, chunki davlat ijtimoiy sug'urtasi xarajatlari davlat byudjeti bilan bog'lanishi va uning maqsadlari sug'urta kompaniyalari maqsadidan farqlanishi ushbu Nizom doirasida emas.

"Sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralari to'g'risida"gi Nizomda qo'llaniladigan asosiy tushunchalar mavjud bo'lib, ular quyidagicha belgilab o'tilgan:

- Ajratilgan aktivlar – sug'urtalovchining sug'urta zaxiralari summasiga muvofiq keluvchi aktivlari;
- Bartaraf etilmagan da'vo – sug'urta hodisasining yuz berishi munosabati bilan vujudga kelgan, hisobot sanasiga u bo'yicha sug'urtalovchining majburiyatlari hali bajarilmagan yoki to'liq bajarilmagan, xabar qilingan zarar;
- Bog'liq shaxslar – sug'urtalovchi bilan alohida munosabatlarga ega bo'lgan yuridik yoki jismoniy shaxslar, ya'ni:
 - sug'urtalovchining Kuzatuv kengashi yoki boshqa vakolatli organi tarkibidagi har qanday shaxs, shuningdek ularning yaqin qarindoshlari;
 - sug'urtalovchining ustav kapitalida 20 foizdan ortiq ulushga ega har qanday yuridik yoki jismoniy shaxs, yoki ushbu yuridik shaxsning har qanday rahbari yoki yirik aksiyadorlari (ta'sischilari), shuningdek ularning yaqin qarindoshlari. [10]

O'zbekistondagi sug'urta kompaniyalar sug'urta faoliyatini "Sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralari to'g'risida"gi Nizom talablariga rioya etgan holda amalga oshirib boradilar. Sug'urta kompaniyalari sug'urta zaxiralarini shakllantirishda va uni investisiyaga yo'naltirishda quyidagi uslub va tartiblarga rioya etadilar:

- Sug'urta zaxiralari sug'urtalovchi tomonidan sug'urtaning har bir turi (klassi) bo'yicha sug'urta shartnomasiga muvofiq sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lash nazarda tutilgan valyutada shakllantiriladi. Sug'urtalovchi buxgalteriya hisobotini tuzishda hisobot sanasiga sug'urta faoliyatini amalga oshirishdan olingan moliyaviy natijalarni aniqlashda sug'urta zaxiralari hajmini hisoblaydi. Sug'urta zaxiralari hisob-kitobi sug'urtalovchining hisob va hisobot ma'lumotlariga asoslangan holda amalga oshiriladi.[10]

Sug'urta kompaniyalari har bir hisobot sanasiga har bir sug'urta shartnomasi bo'yicha sug'urta zaxiralarini hisob-kitob qilish uchun zarur ma'lumotlarni o'z ichiga oluvchi hujjatlarni sug'urtalovchi tomonidan ushbu shartnoma bo'yicha majburiyatlar to'liq bajarilgan sanadan boshlab uch yildan kam bo'lmagan muddatda saqlanishi lozim. Xususan, quyidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oluvchi hujjatlarning saqlanishi lozim etilgan:

- shartnoma (polis, guvohnoma, kvitansiya) raqami;
- shartnomaning kuchga kirgan sanasi (sug'urtaning amal qilishining boshlanish sanasi);
- shartnomaning amal qilish muddati;
- sug'urta puli (pullari) miqdori (miqdorlari);
- hisoblangan sug'urta mukofoti (badallari) miqdori.[10]

Sug'urta kompaniyalari investisiya faoliyatini samarali tashkil etish uchun sug'urta zaxira fondlarini shakllantirish majburiyatiga ega. Sug'urta kompaniyalari o'zining balansida (holatga ko'ra) majburiyat yoki aktivlar sifatida hisobga olinuvchi quyidagi texnik zaxiralarni shakllantirishi shart:

- ishlab topilmagan mukofot zaxirasi (umumiy sug'urta (qayta sug'urta qilish) bo'yicha faoliyatni amalga oshirishda);

- mukofotlar zaxirasi (hayotni sug'urta qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirishda).[10]

Sug'urta kompaniyalari o'zida shakllangan sug'urta zaxiralari mablag'lari qiymatiga ekvivalent bo'lgan summadagi aktivlarni ajratishi shart. Ajratilgan aktivlar, ularni ajratish vaqtida sug'urtalovchining hisob va hisobot registrlarida aniq belgilangan bo'lishi kerak.

Ajratilgan aktivlarning umumiy qiymati sug'urta zaxiralari mablag'larining jami miqdoridan kam bo'lmashligi lozim. Ajratilgan aktivlar qiymati sifatida ularning balans qiymati tushuniladi.

Ajratilgan aktivlar diversifikatsiya, qaytarilish, foydalilik va likvidlik talablariga javob berishi lozim.

Ajratilgan aktivlar mablag'lari sug'urtalovchi tomonidan faqat tegishli sug'urta zaxiralarini shakllantirish maqsadiga muvofiq holda ishlatilishi mumkin. Ajratilgan aktivlar garov predmeti yoki kreditorga kafilning majburiyatlari bo'yicha pul mablag'larini to'lash manbai sifatida xizmat qila olmaydi.

Sug'urta zaxiralari xorijiy valyutada belgilangan holatlarda, aktivlar sug'urta zaxiralari belgilangan valyutaga ekvivalent valyutada yoki erkin konvertatsiya qilinadigan valyutada ajratiladi.

Ajratilgan aktivlar quyidagi aktivlardan iborat bo'lishi mumkin emas:

- sug'urtalovchining ta'sischilari, aksiyadorlari va xodimlariga berilgan qarzarlar, shuningdek ular bo'yicha jamg'arilgan foizlar;

- debitor – bog'liq shaxslarning qarzlari;
- sug'urta (qayta sug'urta qilish) shartnomasida belgilangan to'lov sanasidan uch oydan ko'p muddat mobaynida sug'urta qildiruvchilar (qayta sug'urta qildiruvchilar) tomonidan to'lanmagan sug'urta mukofotlari;
- soliq va yig'imlar bo'yicha debitorlik qarzarlar;
- kafolat bo'yicha summalar;
- majburiyat predmeti bo'lgan aktivlar (qabul qilingan majburiyatlar doirasida).

Sug'urta kompaniyalari sug'urta zaxiralarini joylashtirish tartibiga quyidagi talablar qo'yilgan:

- ajratilgan aktivlarning 70% dan kam bo'lmagan qismi quyidagilardan (yoki ularning ba'zilaridan) tarkib topishi lozim:

- O'zbekiston Respublikasining davlat qimmatli qog'ozlari;
- bank omonatlari (depozitlar);
- kassadagi va/yoki hisob (valyuta) raqamlardagi va o'zga bank raqamlardagi pul mablag'lari, shuningdek ularga tenglashtirilgan mablag'lar;
- xorijiy davlatlarning davlat qimmatli qog'ozlari (Sug'urta faoliyatini nazorat qilish uchun davlat vakolati berilgan organ bilan kelishilgan holda);

O'zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi hududida chiqarish va muomalaga kiritishga ruxsat berilgan yoki tegishli vakolatli organ tomonidan berilgan qimmatli qog'ozlar bozorida savdoni tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziyaga (ruxsatnomaga) ega bo'lgan xorijiy emitentlar tomonidan chiqarilgan va qimmatli qog'ozlar bozorida muomalaga qo'yilgan qimmatli qog'ozlar.

Sug'urtalovchining boshqaruv organlari ushbu Nizomga asosan ajratilgan aktivlarning hisobot sanasiga mavjudligini va qiymatini tekshirib ko'rishi, shuningdek aktivlar ajratilgan sug'urta zaxiralari summasi bilan ularni taqqoslab ko'rishi shart va bunday huquqqa har qanday boshqa vaqtda ham ega.

Ajratilgan aktivlar qiymati sug'urta zaxiralari summasidan kam bo'lgan holatda, sug'urtalovchi ajratilgan aktivlar qiymatini sug'urta zaxiralari summasidan kam bo'lmagan qiymatga oshirish va sug'urta zaxiralari hajmining 105 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda ko'paytirish uchun yetarli miqdordagi qo'shimcha aktivlarni ajratishi shart.

Ajratilgan aktivlar summasi sug'urta zaxiralari summasining 105 foizidan ortiq bo'lgan holatda, sug'urtalovchi ajratilgan aktivlar qiymati sug'urta zaxiralari miqdoridan kam bo'lmagan va sug'urta zaxiralari miqdorining 105 foizidan ko'p bo'lmagan summagacha qisqargunga qadar, ajratilgan aktivlarning ortiqcha bo'lgan qismini ajratilmagan aktivlarga o'tkazishi shart.

Sug'urta tashkilotlarining to'lovga qobillik darajasi dunyo sug'urta bozoridagi asosiy aniqlovchi ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.

To'lov qobiliyati tushunchasi sug'urta kompaniyasining uzoq muddatli majburiyatlarini bajarish qobiliyatidir. Kompaniyaning sug'urta faoliyatini cheklovsiz davom ettirishi uchun ega bo'lishi kerak bo'lgan o'z mablag'larining minimal miqdori odatda to'lov qobiliyati marjasi yoki to'lovga layoqatli kapital talabi deb ataladi. Ushbu miqdor qoidalarga muvofiq belgilanadi va shuning uchun to'lovga layoqatsizlik holatlarining oldini olish va polis egalarini himoya qilish uchun mo'ljallangan. To'lov qobiliyati koeffitsienti tegishli o'z mablag'larini to'lovga layoqatli kapital talabiga bo'lish yo'li bilan hisoblanadi. 100% dan yuqori nisbat normativ talablarga to'liq mos kelishini anglatadi. Bu nisbat qanchalik yuqori bo'lsa, kompaniyaning balansi shunchalik kuchli bo'ladi. To'lov qobiliyati to'g'risidagi nizom 2009/138/EC Yevropa Direktivasiga asoslanadi. Bu har bir Yevropa davlatining qonunchiligiga kiritilgan.[9]

O'zbekiston sug'urta bozori professional ishtirokchilari hisoblanuvchi sug'urta kompaniyalarining to'lov qobiliyati normativlarini va ularni aniqlash tartibini, sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) aktivlarini joylashtirishga oid, shuningdek qayta sug'urta operatsiyalariga oid talablar davlat tomonidan Moliya vazirining 2008 yil 22 apreldagi 41-son buyrug'i asosida "Sug'urtalovchilar va qayta sug'urtalovchilarning to'lov qobiliyati to'g'risida"gi Nizom bilan belgilangan.

Sug'urtalovchilar investisiya faoliyatini amalga oshirishda moliyaviy, texnik va axborot resurslari mavjudligini ta'minlashlari hamda mablag'larni investisiya qilish maqsadga muvofiqligi haqida mas'ul shaxsning yozma xulosalarini olishlari shart. Shuningdek, mas'ul shaxsning "Sug'urtalovchi va qayta sug'urtalovchining investitsion faoliyati to'g'risida"gi Nizom bilan belgilangan malakaviy talablarga muvofiqligini ta'minlashi kerak. Sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) investisiya faoliyati bilan bog'liq bo'lgan va sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) to'lov qobiliyatiga salbiy ta'sir etishi mumkin bo'lgan tavakkalchiliklarni boshqarish tizimini tashkil etishi lozim.[8]

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. "Суғурталовчиларнинг суғурта заҳиралари тўғрисида"ги Низом. <https://lex.uz/docs/1416862>
2. "Суғурта фаолияти тўғрисида"ги Қонун. <https://lex.uz/docs/1499707>
3. Қаршиев Д.Э. Суғуртада инвестиция фаолиятини бошқариш. Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2024 й.
4. Қўлдошев Қ.М. Суғурта технологиялари. Дарслик. – Тошкент: Иқтисодиёт, 2023 й.
5. Broyard J.-F. Principles of Life Insurance Investment Management. <https://www.life-insurance360.com/en/contributors/Jan-Fransua-Broyard>
6. Лелчук А.Л. Страхование жизни. – М.: Анкил, 2010. – 23 стр.
7. OECD. Insurance and Private Pensions Compendium for Emerging Economies. – Paris, 2021.
8. Swiss Re Institute. World Insurance Report 2023. – Zurich, 2023.
9. European Commission. Directive 2009/138/EC (Solvency II). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0138>
10. Садовская И.П. Страхование дело. – М.: Финансы и статистика, 2019. – 280 с.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025-yil, may.

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>